

ZAŁĄCZNIK 2.

Autoreferat arcybiskupa Jakuba Kostiućzuka
w postępowaniu habilitacyjnym w dziedzinie: nauki teologiczne

1. Imię i nazwisko

Jakub Kostiućzuk

2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe/artystyczne – z podaniem nazwy, miejsca i roku ich uzyskania oraz tytułu rozprawy doktorskiej

17.06.1992	Dyplom magistra (kandydata teologii) w zakresie teologii prawosławnej uzyskany w Moskiewskiej Akademii Duchownej na podstawie pracy magisterskiej pt. <i>Świątobliwy synod w kwestii odtworzenia i wdrożenia starorosyjskiego systemu śpiewu.</i>
27.06.2011	Dyplom doktora nauk teologicznych w zakresie teologii dogmatycznej uzyskany na Wydziale Teologicznym Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie na podstawie dysertacji pt. <i>Dogmat Chrystologiczny na podstawie tekstów liturgicznych Św. Jana z Damaszku.</i>

3. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych/artystycznych

1995-2003	Asystent w Katedrze Teologii Dogmatycznej i Moralnej Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie.
2003-2011	Starszy wykładowca w Katedrze Teologii Dogmatycznej i Moralnej Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie.
1.10.2011-	Adiunkt w Katedrze Teologii Dogmatycznej i Moralnej Wydziału Teologicznego Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie.

4. Wskazanie osiągnięcia wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. 2016 r. poz. 882 ze zm. w Dz.U. z 2016 r. poz. 1311.):**a) tytuł osiągnięcia naukowego/artystycznego***Společne nauczanie Kościoła prawosławnego*

b) autor, tytuł publikacji, rok wydania, nazwa wydawnictwa, recenzenci wydawniczy

1. Abp Jakub Kostiućzuk, *Spoleczne nauczanie Kościoła prawosławnego*, Wydawnictwo Warszawskiej Metropolii Prawosławnej, Warszawa 2018, s. 160. Recenzenci wydawniczy: Metropolita prof. zw. dr hab. Sawa Hrycuniak, prof. zw. dr hab. Andrzej Sadowski.

c) omówienie celu naukowego ww. pracy i osiągniętych wyników wraz z omówieniem ich ewentualnego wykorzystania

Głównym celem monografii pt. *Spoleczne nauczanie Kościoła prawosławnego* jest przedstawienie stanowiska oraz nauczania Kościoła prawosławnego w odniesieniu do współczesnych problemów moralnych i społecznych nurtujących współczesnego chrześcijanina. Założeniem pracy było przedstawienie obecnego konsensusu nauczania w zwartej formie, aby było dostępne nie tylko dla teologów i specjalistów z danej dziedziny, ale także dla szerokiego grona czytelników poszukających odpowiedzi na istotne pytania z zakresu moralności. Prezentowana publikacja przedstawia w syntetyczny sposób oficjalne stanowisko Prawosławia wobec współczesnych problemów moralnych w oparciu o Pismo Święte, kanony, nauczanie Ojców Kościoła oraz dokumenty lokalnych Kościołów prawosławnych.

Dwa pierwsze rozdziały monografii stanowią logiczne wprowadzenie do głównego tematu, ponieważ dotyczą metodologii wypracowywania stanowiska w odniesieniu do współczesnych problemów moralnych i podstawowych źródeł norm moralnych. W pierwszym podrozdziale pierwszego rozdziału (1.1.), na początku, omówiono specyfikę formułowania nauczania społecznego Kościoła prawosławnego, która wynika ze struktury organizacyjnej Prawosławia i jest odmienna w porównaniu z pozostałymi Kościołami chrześcijańskimi. Jak wiadomo, całość Kościoła prawosławnego stanowią lokalne Kościoły autokefaliczne, które są niezależne i posiadają autonomiczną strukturę zarządzania. Brak jednego wspólnego dokumentu dla całego Kościoła prawosławnego nie oznacza, że Prawosławie nie ma swojego stanowiska w ważnych zagadnieniach społecznych. W książce zwrócono uwagę, że niektóre Kościoły lokalne wypracowały swoje oficjalne dokumenty na temat najważniejszych współczesnych problemów moralnych. Zwraca się też uwagę, że treść dokumentów nie różni się w ocenie współczesnych zjawisk społecznych, choć niekiedy w

różny sposób akcentuje się w nich konkretne aspekty danego problemu. Wynika to z warunków prawnych, ekonomicznych, kulturowych i politycznych, w których funkcjonuje dany Kościół lokalny. Dokumenty poszczególnych Kościołów lokalnych nie różniąc się zasadniczo w przedstawieniu tego, co najbardziej istotne w treści, ze względu na różnorodność uwarunkowania w jakich powstały, mogą wspólnie dać bardziej całościowy obraz problemów społecznych i moralnych.

W drugim podrozdziale pierwszego rozdziału (1.2.) omówiono metodologię, która jest stosowana przy wypracowywaniu stanowiska w konkretnych zagadnieniach natury moralnej i społecznej. Jest to ogólna metoda stosowana w Prawosławiu. W pracy wymieniono główne zasady, którymi kieruje się Kościół prawosławny w formułowaniu swojej nauki w nawiązaniu do tego rodzaju problematyki. Stanowisko Kościoła musi być oparte na Piśmie Świętym, nauczaniu Ojców Kościoła i spuściźnie kanonicznej. W przypadku nowych zagadnień, gdy brak jest bezpośrednich wskazań w Piśmie Świętym i szeroko rozumianej spuściźnie patrystycznej, należy szukać sposobu ich interpretacji przez analogię do innych podobnych tematów, w odniesieniu do których zostało już wypracowane stanowisko Kościoła prawosławnego. W obliczu rozwoju technologii, nauk medycznych i ideologii, które rodzą nowe pytania natury moralnej, wskazanie na metodologię wypracowywania stanowiska wobec kwestii kontrowersyjnych lub trudnych do jednoznacznej oceny jest bardzo istotne.

Rozdział drugi książki został poświęcony kwestii źródeł norm moralnych, na których należy bazować w przypadku oceny problemowego zagadnienia. Dotyczy to zarówno oficjalnego stanowiska Kościoła prawosławnego, jak i osobistej oceny zjawisk, z którymi styka się człowiek.

Jest powszechnie stosowaną zasadą, że każdy chrześcijanin poszukuje odpowiedzi na nurtujące go pytania moralne i społeczne w Piśmie Świętym. W Biblii jest podane wiele norm, którymi kierując się człowiek jest w stanie budować właściwe relacje z Bogiem i drugim człowiekiem. Normatywności Pisma Świętego poświęcono pierwszy podrozdział drugiego rozdziału (2.1.). Na kolejnym miejscu, po Piśmie Świętym, w pracy uznano za właściwe wskazać, jako źródło norm moralnych, naturalne prawo moralne (podrozdział 2.2.). Opierając się na słowach św. apostoła Pawła z Listu do Rzymian, Kościół prawosławny naucza o istnieniu prawa, które dotyczy każdego człowieka, ponieważ jest ono zapisane w jego naturze i jest zdolne określać właściwą wartość czynów ludzkich.

Oceny naszych czynów dokonuje również sumienie. Opisowi działania sumienia poświęcono kolejny podrozdział (2.3.). Jego istnienia doświadcza każdy człowiek. Jest ono

najlepszym prywatnym sędzią naszych czynów i źródłem norm moralnych. Kierując się nim człowiek może oceniać swoje postępowanie wybierając to, co jest dobre. Stąd w monografii za konieczne uznano wskazać na sumienie ludzkie jako bardzo ważne źródło norm moralnych. Kierując się sumieniem i realizując jego nakazy każda osoba ludzka ma możliwość budować wartościowe życie, a przez to gwarantować zdrowe relacje społeczne.

Realia pokazują jednak, że człowiek narusza zasady moralne i nie jest zdolny samodzielnie poprawnie odczytywać danych mu norm. W ich odczytywaniu są pomocne dzieła Ojców Kościoła i normatywne sformułowania soborów. W książce uznano więc za stosowne wspomnieć o ważnej roli soborów i Ojców Kościoła w tej kwestii (2.4.). Bogata spuścizna patrystyczna jest właściwie przełożeniem na pismo tego, co człowiek może częściowo odczytywać z naturalnego prawa moralnego i sumienia.

Za stosowne uznano, żeby kolejny podrozdział (2.5.) poświęcić krótkiemu opisowi formułowania zbioru prawa kanonicznego stosowanego w Kościele prawosławnym. Ten podrozdział logicznie wieńczy podrozdział poprzedni. W *Nomokanonie* używanym w praktyce kanonicznej Kościoła prawosławnego zawarte są kanony Apostolskie, kanony Soborów Powszechnych oraz niektórych soborów lokalnych, a także wskazania wybranych Ojców Kościoła. Bazując na nich możemy dokonywać właściwej oceny życia moralnego osoby ludzkiej.

W celu ukazania, że normy moralne nie pochodzą jedynie ze wskazanych powyżej zbiorów praw i nauczania Kościoła, lecz mogą być czerpane z wielu innych źródeł, w ostatnim podrozdziale (2.6.) tego rozdziału poruszono kwestię stosowania *epitemii*. Choć jest ona widocznym znakiem wyłączenia ze społeczności wiernych, a nawet w pewnym sensie karą za naruszenie norm moralnych, jej stosowanie, a także długość, mogą pośrednio wskazywać na wielkość grzechu. W tym znaczeniu *epitemia* może służyć za swojego rodzaju orientację w wyborze tego, co dobre i złe, przez co zyskuje charakter normatywny.

W trzecim rozdziale monografii zostały omówione działania lokalnych Kościołów prawosławnych w kwestii formułowania stanowisk dotyczących współczesnych problemów moralnych i społecznych. Niektóre Kościoły autokefaliczne podjęły wysiłek formułowania zwartych dokumentów, w których jest wyrażone oficjalne stanowisko bądź szersza nauka w odniesieniu do konkretnych nurtujących społeczeństwo problemów.

Nie wszystkie Kościoły autokefaliczne opracowały tego rodzaju dokumenty. Z tego też powodu w książce nie odniesiono się do oficjalnego nauczania patriarchatów: Aleksandryjskiego, Antiocheńskiego, Jerozolimskiego, Serbskiego i Bułgarskiego oraz

nauczania kilku innych mniejszych Kościołów autokefalicznych. W pracy zwrócono jedynie uwagę na ważniejsze dokumenty i działania Kościołów lokalnych wobec współczesnych wyzwań. W przypadku Kościołów lokalnych, które nie wydały własnych oficjalnych dokumentów, wskazuje się, że bazują one na dokumentach innych Kościołów prawosławnych, które sformułowały swoje stanowisko. Udzielając odpowiedzi na konkretny temat stosują one metodę, o której mowa jest w pierwszym rozdziale książki. Należy stwierdzić, że Kościoły lokalne, a dokładniej zespoły powołane do pracy nad tymi zagadnieniami, na bieżąco formułują swoje stanowisko w pojawiających się nowych problemach. W pracy odniesiono się do dostępnych dokumentów lokalnych Kościołów prawosławnych.

Rozdział czwarty monografii to próba spójnego przedstawienia stanowiska Prawosławia w odniesieniu do współczesnych problemów moralnych. W przypadku wielu analizowanych w nim zagadnień zastosowano omówioną wcześniej metodologię. W pierwszej kolejności starano się wskazać miejsca w Piśmie Świętym, które mogą być pomocne w ocenie moralnej danego zjawiska społecznego. Następnie odnoszono się do konkretnych kanonów i nauczania Ojców Kościoła. Na końcu powoływano się na najbardziej aktualne dokumenty Kościołów lokalnych, w których zostało przedstawione oficjalne stanowisko w odniesieniu do analizowanej problematyki. Starano się przy tym zwrócić szczególną uwagę na zagadnienia, co do których istnieją pewne różnice w interpretacji, bądź zauważalne jest podkreślanie jakiegoś konkretnego ich aspektu. W tym rozdziale zostały poruszone aktualne tematy związane ze współczesnymi wyzwaniami moralnymi.

Na początku rozdziału zostały przedstawione kwestie związane z małżeństwem (podrozdział 4.1.). W czasach kryzysu małżeństwa i rodziny jest to obecnie bardzo istotny temat. W kolejnych paragrafach tego podrozdziału zwięźle ukazano prawosławne pojmowanie małżeństwa. W syntetyczny sposób podano warunki, jakie muszą spełniać nupturienti oraz przeciwwskazania do udzielenia sakramentu. Ostatni paragraf przedstawia odniesienie Prawosławia do rozwodów. Choć Kościół prawosławny udzielając sakramentu małżeństwa stoi na stanowisku, iż jest on wieczny, to w praktyce dopuszcza tzw. „zdjęcie błogosławieństwa” z małżeństwa. Jest ono stosowane w przypadku, gdy małżeństwo uległo rozpadowi i nie dostrzega się możliwości jego uratowania. W wielu przypadkach byli małżonkowie po „rozwodzie” pragną założyć nowe rodziny. W tych przypadkach Kościół ze względu na ekonomię zbawienia, udziela „rozvodu” – „zdejmuje błogosławieństwo” i daje możliwość wstąpienia w nowy związek małżeński. W książce podano przyczyny

przedstawiane przez niektóre Kościoły lokalne, dające podstawę do zastosowania owej praktyki.

Kolejny podrozdział (4.2.) jest poświęcony prawosławnemu stanowisku wobec homoseksualizmu. Problem ten, choć istniał w historii, jest obecnie szczególnie aktualny ze względu na prawodawstwo wielu krajów, które dopuszcza związki jedнопłciowe. Ważne jest więc przedstawienie spójnego stanowiska Kościoła prawosławnego w tej kwestii. W monografii wskazano na biblijną, kanoniczną, patrystyczną oraz współczesną ocenę homoseksualizmu. Wskazuje się też, opierając się na spuściźnie patrystycznej, czynniki, które wpływają na powstawanie takich skłonności. W książce podkreślono, że Kościół prawosławny, negatywnie oceniając tego typu praktyki, nie walczy z człowiekiem, lecz z grzechem, który próbuje zniewolić człowieka.

Z tematem homoseksualizmu ściśle związany jest pojawiający się problem związków partnerskich. Dyskusja na ich temat wynika z nowej oceny homoseksualizmu. Logiczną konsekwencją akceptacji homoseksualizmu jest prawne usankcjonowanie związków partnerskich. Następny podrozdział (4.3.) wyraża opinię Kościoła prawosławnego na ten temat. Jako szczególnie istotny w ocenie tego problemu, wskazany został oficjalny dokument Świętego i Wielkiego Soboru na Krecie z 2016 roku, w którym wyraźnie zostało określone stanowisko Prawosławia w odniesieniu do związków partnerskich.

Kolejny podrozdział monografii (4.4.) poświęcony jest problemowi aborcji. Obecnie w wielu krajach jest ona dopuszczona prawnie. Rodzi to we współczesnym społeczeństwie wiele dyskusji. Temat ten jest zaliczany do bardzo ważnych w nauczaniu Kościoła prawosławnego. W książce ocena tego zjawiska została dokonana w oparciu o Pismo Święte, dzieła wczesnochrześcijańskie, kanony, nauczanie Ojców Kościoła i praktyki liturgiczne. We wszystkich tych źródłach za początek życia ludzkiego uznaje się poczęcie, a dokładniej zapłodnienie komórki jajowej matki. Przytoczone są też stanowiska prawosławnych Kościołów lokalnych dotyczące zastosowania aborcji w przypadku zagrożenia życia matki. W tej kwestii nie ma do końca jednoznacznego stanowiska, gdyż niektóre Kościoły lokalne dopuszczają w pewnych sytuacjach stosowanie aborcji.

W celu zabieganiu prokreacji bywa stosowana nie tylko metoda aborcji, ale również i antykoncepcja. Ten temat został przeanalizowany w kolejnym podrozdziale książki (4.5.). W pierwszej kolejności przedstawiono zalecenia kanonów, następnie stanowisko Ojców Kościoła oraz wskazania *Euchologionu* dotyczące sakramentu spowiedzi. Według tych źródeł stosowanie środków poronnych jest równoznaczne z aborcją. Dalej, w tym podrozdziale,

zostały omówione środki nieporonne, które nie mogą być traktowane na równi ze środkami poronnymi. Warto jednak zauważyć, że i w przypadku stosowania środków nieporonnych, tego rodzaju postawa małżonków ma znamiona grzechu, gdyż jest unikaniem macierzyństwa i ojcostwa z pobudek egoistycznych.

Następny podrozdział książki (4.6.) został poświęcony przeciwdziałaniu bezpłodności. Poruszono w nim, w oddzielnych paragrafach, kwestie zapłodnienia *in vitro*, surogatywnego macierzyństwa i adopcji dzieci. Dwóch pierwszych sposobów walki z bezpłodnością Kościół prawosławny nie akceptuje. Pierwszy z nich związany jest z niszczeniem embrionów, które traktuje się jako osoby ludzkie. Drugi zaś narusza zasady macierzyństwa i pojmowania rodziny. Jedyny sposób zapobiegania bezdzietności, akceptowany przez Kościół prawosławny, to adopcja dzieci. Adopcja została ukazana jako sposób walki z bezpłodnością, do którego zachęca Kościół prawosławny.

Odmiennej tematowi poświęcono następny podrozdział monografii (4.7.). Dotyczy on zagadnienia przeszczepów organów i tkanek. Jest to temat nowy, co do którego nie ma żadnych wskazań w źródłach starożytnego Kościoła. Współcześnie pomimo powszechnej praktyki transplantacyjnej pojawia się coraz więcej wątpliwości co do bezwarunkowej akceptacji różnego rodzaju przeszczepów. Problem ten był tematem prac komisji formułujących oficjalne stanowisko Kościoła prawosławnego w tej kwestii. W tym podrozdziale omówiono różne typy przeszczepów i w odniesieniu do nich przedstawiono swego rodzaju konsensus stanowiska w oparciu o oficjalne dokumenty Kościołów lokalnych, uwzględniając wielorakie aspekty tego trudnego w ocenie moralnej zagadnienia.

Innym problemem nurtującym współczesne społeczeństwo jest kwestia oceny eutanazji. Choć jest to praktyka znana już w czasach starożytnych, to współcześnie staje się coraz większym problemem społecznym. Wynika on z możliwości zastosowania technologii podtrzymujących życie człowieka. Choć powszechnie od wieków eutanazję traktuje się jako akt samobójstwa bądź zabójstwa, to kwestia odłączenia od urządzeń podtrzymujących biologiczne funkcjonowanie organizmu nie jest łatwa w ocenie moralnej. Ten problem został przeanalizowany w kolejnym podrozdziale książki (4.8.). Przedstawiono w nim opinie teologów i stanowisko Kościoła prawosławnego, a także skoncentrowano się na pojęciu zaprzestania „uporczywej terapii”.

Następny podrozdział (4.9.) przedstawia stanowisko Kościoła prawosławnego w kwestii zmiany płci. Dokonywanie zmiany płci jest zjawiskiem nowym. Z tego też względu w książce odwołano się do współczesnych dokumentów. Zwrócono uwagę, że odczuwanie

odmienności płci nie jest argumentem do przeprowadzania procesu zmiany płci poprzez terapię hormonalną i operacje chirurgiczne. W tekście jest też mowa o podejściu do transseksualisty w ramach działalności duszpasterskiej.

Omówieniu stanowiska Kościoła prawosławnego w kwestii klonowania poświęcono następny podrozdział książki (4.10.). O ile mechanizm klonowania może być wykorzystany zarówno do „reprodukcji” całych organizmów, jak i oddzielnych tkanek oraz organów, stanowisko Kościoła prawosławnego rozgranicza te różne kategorie klonowania i w odmienny sposób je ocenia. Argumentację przedstawiono na podstawie istniejących dokumentów i materiałów dotyczących powyższej kwestii.

Kolejny podrozdział monografii (4.11.) dotyczy wykorzystania komórek macierzystych do badań i leczenia. W celu lepszego zrozumienia tego tematu najpierw krótko wyjaśniono, czym są komórki macierzyste i do jakich celów są wykorzystywane. Jest faktem, że mogą one pochodzić z różnego rodzaju tkanek. Z tego też względu ocena ich wykorzystania w praktykach naukowych i medycznych jest uzależniona od źródła pochodzenia. Kościół prawosławny nie dopuszcza używania komórek macierzystych pochodzących z embrionów ludzkich, bowiem prowadzi to do ich niszczenia. W książce został ukazany konsensus stanowiska co do wykorzystania komórek macierzystych w oparciu o dostępne dokumenty wydane przez poszczególne prawosławne Kościoły lokalne.

W rozdziale IV zostały przeanalizowane kluczowe tematy nurtujące społeczeństwo, a szczególnie nowe zjawiska, pojawiające się w naszych czasach, lub w przeszłości, lecz są obecnie na nowo interpretowane. Głównym jego celem było przedstawienie stanowiska i argumentacji Kościoła prawosławnego.

Rozdział V dotyczy odmiennej tematyki. Opisano w nim, w kolejnych podrozdziałach, tematy nurtujące współczesne społeczeństwo. Tematy te są ważne w kształtowaniu światopoglądu opartego na nauczaniu Kościoła prawosławnego. Dotyczą one życia człowieka we współczesnym świecie i budowania właściwych relacji społecznych.

Pierwszy podrozdział (5.1.) tego rozdziału monografii skoncentrowany jest na pojmowaniu wolności. Kościół prawosławny naucza rozumienia prawdziwej wolności, która gwarantuje zbawienie człowieka i nie jest przeszkodą w dążeniu do jedności z Bogiem. Obecnie wolność ludzka jest różnie rozumiana i interpretowana. Celem tego podrozdziału było ukazanie, czym jest wolność w pojmowaniu Kościoła prawosławnego. Wskazano też na rodzaje wolności: wolność metafizyczną i wolność duchową, aby dzięki temu lepiej rozumieć jej znaczenie w życiu człowieka. Wolność nie może być utożsamiana jedynie z prawami

jednostki czy samowolą. Tego typu wolność może prowadzić do degradacji osobowego życia człowieka. Właściwe pojmowanie wolności i zgodne z normami moralnymi z niej korzystanie jest kluczowe w rozwoju osobowości człowieka i dążeniu do doskonałości duchowej.

Kolejny podrozdział książki (5.2.) dotyczy problemu indyferentyzmu religijnego, który staje się coraz bardziej powszechnym zjawiskiem w naszej cywilizacji. W monografii wskazano, że obojętność religijna jest bardzo niebezpieczna. Może ona prowadzić do ateizmu, pojmowanego jako „bezużyteczność” Boga dla człowieka. Zrozumienie ateizmu i indyferentyzmu religijnego wymagało wskazania przyczyn tego problemu. Za najważniejszą z nich uznano dobrobyt, gdyż to dobrobyt prowadzi do przekonania, że Bóg nie jest potrzebny człowiekowi. W stanie dobrobytu człowiek ulega pokusie lenistwa, gnuśności i apatii, przez co staje się obojętny na sprawy duchowe. Wybudzenie z tego stanu wymaga wiele wysiłku ascetycznego i zmagania duchowego oraz żarliwej modlitwy.

W opozycji do indyferentyzmu religijnego jest fundamentalizm religijny, który to również nie jest zjawiskiem pozytywnym. Jego analizie poświęcono kolejny podrozdział książki (5.3.). Fundamentalizm religijny jest zagrożeniem dla prawdziwego religijnego życia. Nie jest on wcale, jakby mogła wskazywać nazwa, powrotem do fundamentów wiary. Za fundamenty w tego typu postawie brane są wartości błędne, kłamliwe. Jest wiele przyczyn rodzących fundamentalistyczne postawy we współczesnym świecie. W książce wskazano, że może on być wykorzystywany do partykularnych celów, a przez to wspierany i finansowany przez organizacje czerpiące z tego korzyści.

Następny podrozdział (5.4.) dotyczy kwestii samobójstwa. We współczesnym świecie odnotowuje się bardzo dużo przypadków samobójstw – ich liczba z każdym rokiem wzrasta. Samobójstwo jest często postrzegane jako ucieczka od problemów, z którymi zetknął się w swoim życiu człowiek i których nie był w stanie przezwyciężyć. Przyczyną samobójstw może też być brak sensu życia spowodowany obojętnością i nudą. Do samobójstw może też prowadzić fundamentalizm religijny. Mimo że w systemie filozoficznym stoików samobójstwo było postrzegane jako czyn heroiczny, chrześcijaństwo upatruje w nim największy grzech; największy, ponieważ nie daje możliwości pokuty. Życie ludzkie, zarówno jego początek, jak i koniec, leży w rękach Boga. Sprzeciwianie się temu porządkowi jest postrzegane jako protest przeciw woli Boga i negacja jego zbawiennej Ofiary. W monografii omówiono liturgiczną praktykę stosowaną w przypadku samobójców, a także kwestię modlitwy za denata.

Odejście z tego świata w sposób wymuszony ma również miejsce w przypadku stosowania kary śmierci. Z tego też powodu problem kary śmierci jest przedmiotem dyskusji zarówno teologów, jak i etyków świeckich. Kara śmierci to temat kolejnego podrozdziału (5.5.) pracy. Obecnie wiele państw na świecie zniosło całkowicie bądź wprowadziło moratorium na karę śmierci. Wiemy jednak, że kara śmierci istniała w historii i była stosowana i akceptowana nawet w państwach chrześcijańskich. Temat ten jest więc bardzo istotny w interpretacji chrześcijańskiej. Obecne stanowisko Kościoła prawosławnego podkreśla znaczenie wprowadzenia moratorium lub całkowitego odstąpienia od wykonywania kary śmierci, daje bowiem to możliwość pracy duszpasterskiej z osadzonym oraz jego resocjalizacji.

W podrozdziale (5.6.) omówiona została kwestia kremacji ciał. Współcześnie tego typu pochówki stają się coraz bardziej powszechne. Bardzo często argumentem w stosowaniu kremacji są względy ekonomiczne. Kościół prawosławny stoi jednak na stanowisku, by zachować pochówki tradycyjne. W pracy przedstawiono argumentację na rzecz podtrzymywania takiego stanowiska.

Kolejnym bardzo aktualnym tematem jest kwestia feminizmu. Bardzo często feminizm jest negatywnie postrzegany przez kobiety wierzące. Temu tematowi poświęcono podrozdział (5.7.). Na początku krótko scharakteryzowano główne nurty feministyczne, opierając się na historycznych świadectwach ewolucji tego ruchu. W monografii przedstawiono też prawosławne pojmowanie miejsca kobiety w Kościele i społeczeństwie. O ile w początkowym okresie ruch feministyczny nie przeczył nauczaniu Kościoła, to obecna jego ideologia jest w sprzeczności z ewangelicznym nauczaniem o zbawieniu człowieka. W książce podkreślono, że należy bardzo skrupulatnie rozpatrywać różne nowe ideologie i nie przyjmować poglądów, które są w opozycji do Ewangelii i mogą zagrażać zbawieniu człowieka.

Idee feministyczne przejawiają się również w dyskusji na temat ordynacji kobiet. Temu tematowi został poświęcony kolejny podrozdział (5.8.). W tym podrozdziale przedstawiono stanowisko Kościoła prawosławnego w kwestii kapłaństwa kobiet oraz aktualny stan dyskusji na temat diakonatu kobiet.

Następny podrozdział (5.9.) poświęcony jest ideologii *gender*. Ten temat w nauczaniu społecznym Kościoła prawosławnego należy do najbardziej aktualnych. Ideologia *gender* jest bowiem nową ideologią – mało znaną, ale wdrażaną ze szczególnym naciskiem. W celu lepszego zrozumienia ideologii *gender* przybliżono główne pojęcia i kierunki

zagrożeń, sposoby ich wdrażania, a także ocenę z pozycji Kościoła prawosławnego. Kościół prawosławny jest zaniepokojony próbą nowej interpretacji Biblii w duchu ideologii *gender*. Ideologia ta kwestionuje podstawowe kategorie chrześcijańskie, deformuje pojęcie rodziny i narusza zasady demokracji. Wprowadzenie pojęcia homofobii i umiejscowienie go w prawie karnym, a w konsekwencji pociąganie do odpowiedzialności karnej wszystkich, którzy nie akceptują tej ideologii, grozi stworzeniem totalitaryzmu, który w imię specyficjnie pojmowanej wolności zagraża prawdziwej wolności człowieka.

W kolejnym podrozdziale książki (5.10.) zatytułowanym „Państwo a Kościół” zostały przedstawione problemy związane z relacjami państwa i Kościoła. Nie jest to temat nowy, ale kwestie z nim związane są bardzo istotne dla funkcjonowania społeczeństwa. Obywatele państwa są zarazem członkami Kościoła, a zatem państwo i Kościół muszą układać swoje stosunki tak, by ze sobą nie kolidowały, lecz raczej, aby te dwie „instytucje” wzajemnie się wspierały. W historii relacje były układane według różnych wzorców, co niejednokrotnie przyczyniało się do naruszania kompetencji jednej i drugiej strony. W monografii wspomniano o, uważanym za wzorcowy, systemie współpracy pomiędzy państwem a Kościołem (*symfonia*), który został wypracowany w Cesarstwie Wschodniorzymskim (Bizantyńskim).

„Kościół a polityka” to tytuł następnego podrozdziału (5.11.). Stanowi on kontynuację poprzedniego tematu. Polityka jest bowiem związana z funkcjonowaniem państwa. W tym podrozdziale wyjaśniono podstawowe zagadnienia związane z pojęciami apolityczności, bezstronności, modlitwy za władze i kwestię uczestnictwa w wyborach. Tego typu informacje są istotne, aby świadomie uczestniczyć w życiu politycznym państwa.

Następnym tematem, który poruszono w książce (podrozdział 5.12.), jest kwestia prawosławnej interpretacji współczesnych problemów ekologicznych. Kościół prawosławny w nadmiernej i niewłaściwej eksploatacji przyrody dostrzega zagrożenie dla środowiska naturalnego i żyjącego w nim człowieka. Stanowisko Kościoła prawosławnego w kwestii ekologii opiera się na dwóch przesłankach: fakcie stworzenia świata przez Boga i na właściwym umiejscowieniu człowieka w tym świecie. Człowiek ma być przede wszystkim gospodarzem a nie eksploatatorem środowiska naturalnego. Uczenie proekologicznego zachowania człowieka powinno rozpoczynać się od uświadomienia sobie miejsca człowieka w świecie oraz odnowienia właściwych relacji ze Stwórcą. Kościół prawosławny podkreśla, że na pierwszym miejscu powinno być dążenie człowieka do zerwania z grzechem. Od takiej bowiem postawy osoby ludzkiej zaczyna się prawdziwe działanie proekologiczne.

Bardzo ważna w dziele urzeczywistniania zbawienia jest wiedza na temat grzechu i mechanizmów jego rozwoju. Temu tematowi poświęcono następny podrozdział (5.13.). Po wyjaśnieniu istoty grzechu, wskazano na mechanizmy jego rozwoju i tego, w jaki sposób dochodzi do uzależnienia człowieka od grzesznych pożądlności. Brak wiedzy na ten temat bardzo często prowadzi do degradacji osoby ludzkiej i śmierci duchowej. Jedyną dla człowieka możliwością uwolnienia od grzechu jest nawrócenie. Wymaga ono jednak dużego wysiłku ascetycznego i pokuty. Kościół prawosławny w różnej formie naucza o zgubnym działaniu grzechu oraz namiętności/pożądlności. Proponuje też środki, które są pomocne w przewyciężaniu grzechu.

Jednym ze środków pomocnych w walce z grzechem jest post. Jest o nim mowa w podrozdziale (5.14.). Współcześnie jest niewielu chrześcijan, którzy regularnie poszczą i przestrzegają ustanowionych przez Kościół postów. Znaczenie postu zostało podkreślone przez Święty i Wielki Sobór na Krecie w 2016 roku. W oparciu o dokument tego Soboru w książce przedstawiono rolę postu w walce z grzechem. Na bazie Tradycji wyjaśniono też pojmowanie postu w Prawosławiu, ze szczególnym wskazaniem, iż nie należy go postrzegać w sensie jurydycznym. Stosowanie postu jest niezbędne dla prawidłowego rozwoju duchowego osoby ludzkiej. Post stanowi ważny element ascetyczny w procesie przebóstwienia człowieka.

Ostatni rozdział monografii wieńczy podrozdział (5.15.), który został zatytułowany „Dążenie do świętości”. Celem wszelkich dążeń prawosławnego chrześcijanina powinno być zbawienie. Wszystko, co czynimy w czasie ziemskiego życia, powinno być oceniane z perspektywy zbawienia. To, co przeszkadza w osiągnięciu zbawienia, powinno być eliminowane. To, co nas prowadzi ku zbawieniu, powinno być postrzegane jako potrzebne i dobre. Świętość nie jest zarezerwowana jedynie dla niektórych chrześcijan. Liczba świętych nie ogranicza się jedynie do osób kanonizowanych przez Kościół. Świętymi są wszyscy, którzy osiągają zbawienie. Między zbawieniem i świętością można postawić znak równości. Celem życia każdego chrześcijanina powinno być, zatem, nieustanne dążenie do świętości.

Całość monografii podsumowuje zakończenie. Stwierdza się w nim, że prawosławna literatura jest bardzo bogata i można znaleźć w niej odpowiedź na większość problemów nurtujących współczesnego człowieka. Głównym celem niniejszej pracy była analiza kluczowych zagadnień moralnych oraz społecznych. W wielu przypadkach Kościół prawosławny w porównaniu z innymi Kościołami i wspólnotami chrześcijańskimi w odmienny sposób akcentuje pewne kwestie życia społecznego swoich wiernych i wyznacza

inne priorytety. Celem książki nie było całościowe przedstawienie problematyki moralnej i etycznej lecz ukazanie, co z perspektywy Prawosławia, jest najbardziej istotne. W przypadku nowych zjawisk społecznych, wskazano na źródła i opracowania, które mogą być pomocne dla zainteresowanych w pogłębieniu wiedzy na dany temat. Taka forma przedstawienia materiału miała na celu przybliżyć czytelnikowi prawosławne stanowisko w odniesieniu do ważnych zagadnień nauczania społecznego, co z pewnością przyczyni się do uzupełnienia luki na ten temat w literaturze polskojęzycznej. W założeniu autora omawiana monografia miała w syntetyczny i encyklopedyczny sposób odnieść się do analizowanych problemów społecznych i moralnych. Publikacja może być pomocna nie tylko w celu przedstawienia prawosławnego stanowiska w kwestiach społecznych przez wykładowców etyki, ale również dla szerokiego grona kapłanów i wiernych Kościoła prawosławnego, stanowiąc istotną pomoc w działalności duszpasterskiej.

5. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych

Do dorobku w niniejszym postępowaniu habilitacyjnym zaliczam osiągnięcia po uzyskaniu w dniu 27.06.2011 r. stopnia doktora nauk teologicznych. Łącząc swoją działalność naukowo-badawczą i dydaktyczną z posługą biskupa diecezjalnego, staram się wszystkie swoje publikacje podporządkować postulatowi wynikającemu z duszpasterskiej posługi. Polegają one na szukaniu i udzielaniu odpowiedzi na nurtujące współczesnego człowieka pytania z obszaru wiary i moralności. Kwestie dogmatyczne i moralne są ze sobą ściśle powiązane. Moralność – właściwa relacja człowieka z Bogiem, innym człowiekiem i otoczeniem – jest niczym innym jak zastosowaniem w praktyce dogmatycznych prawd, wynikających z nauczania chrześcijańskiego. Napisane przeze mnie publikacje dotyczą zarówno zagadnień *stricte* dogmatycznych, jak i wynikających z nich kwestii moralnych. Z pełnienia posługi biskupiej wynikało podporządkowanie tematyki przyczynków naukowych potrzebom wiernych. Stąd też pragnąłem, aby pisane przeze mnie książki i artykuły miały zastosowanie praktyczne. Duża część mojego dorobku jest wyrażona w tradycyjnej formie praktykowanej w Kościele w postaci orędzi, kazań, rozmów i audycji radiowych. Choć w publikacjach nie ograniczam się do jednego tematu, to w głównej mierze dotyczą one szeroko rozumianego społecznego nauczania Kościoła.

Prezentowany dorobek obejmuje dwie monografie mojego autorstwa i jedną monografię, której jestem współautorem. Pozostałe artykuły zostały opublikowane w innych

wydawnictwach. Podejmowane tematy badań wynikają z obowiązków duszpasterskich i dotyczą różnych dziedzin nauczania Kościoła.

5.1. Nauczanie Kościoła o Bogoczłowieczeństwie Chrystusa i sposoby jego przekazu wiernym

Przedmiotem moich badań są kwestie dogmatyczne i sposoby ich recepcji w Kościele. Taki charakter ma publikacja monograficzna: *Bogoczłowieczeństwo Chrystusa w tekstach liturgicznych świętego Jana Damasceńskiego*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2014, s. 244, ISBN 978-83-7431-434-3, (załącznik 4., poz. II. B 9). Dotyczy ona omówienia innej formy wyrażania nauki o Bogoczłowieku. Kwestii dogmatycznych możemy się uczyć zarówno z formuł soborowych, jak również z tekstów liturgicznych używanych podczas nabożeństw. Monografia przedstawia naukę dogmatyczną dotyczącą Jezusa Chrystusa, wyrażoną w tekstach liturgicznych św. Jana Damasceńskiego. Nauki dogmatycznej o Bogoczłowieczeństwie Chrystusa, dotyczy też artykuł pt. *Bogoczłowieczeństwo Chrystusa w ujęciu teologii prawosławnej*, w: *Człowieczeństwo Boga*, pod redakcją ks. Andrzeja Proniewskiego i ks. Andrzeja Dębskiego, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2013, s. 23-36, (załącznik 4., poz. II. B 7). Tekst publikacji przedstawia zagadnienie z pozycji Kościoła prawosławnego w ujęciu całościowym, włącznie z kwestią wyrażania tej dogmatycznej prawdy w liturgice i ikonografii.

5.2. Prawosławna terminologia teologiczna

Innego obszaru badań dotyczy publikacja książkowa, której jestem współautorem: *Specyfika polskiej terminologii prawosławnej. Koncepcja normatywizacji pisowni*, Białystok 2016. s. 139. ISBN 978-83-7431-493-0. Porusza ona kwestię tworzenia i stosowania właściwej i jednolitej terminologii dotyczącej Kościoła prawosławnego. Powyższe opracowanie może być pomocne przy pisaniu publikacji dotyczących Prawosławia jako swojego rodzaju słownik terminologiczny. Opracowanie to jest bardzo potrzebne nie tylko dla teologów i duchowieństwa, ale również dla wiernych. [Podobny charakter ma program badawczy *Słownik polskiej terminologii prawosławnej*, finansowany z Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego, w którym jestem wykonawcą merytorycznym (załącznik 4., poz. II, G1)].

5.3. Społeczne nauczanie Kościoła

Kolejna monografia i pozostałe artykuły zamieszczone w różnych publikacjach i czasopismach krajowych i zagranicznych dotyczą szeroko rozumianego społecznego nauczania Kościoła. Analizowane są w nich kwestie współczesnych wyzwań moralnych (załącznik 4., poz. II. A 1, oraz B 1-6, 8, 10-11). Jest to właściwie główny wątek mojego dorobku i obszar badań.

Wspomniana już strona praktyczna badań kierowała mnie, by w swoich publikacjach prezentować odpowiedzi na nurtujące pytania natury egzystencjalnej. Taki właśnie charakter ma książka pt. *O tajemnicy zbawienia*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2013, s. 176, [ISBN 978-83-7431-394-0], (załącznik 4., poz. II. B 6). Poczynając od przedstawienia nauki Kościoła prawosławnego dotyczącej ekonomii zbawienia, poruszam w niej tematy eschatologii, eucharystycznego aspektu Kościoła, stosunku do reinkarnacji, form życia chrześcijańskiego, kalendarza liturgicznego, modlitwy czy kwestii ekumenicznych.

W dobie kontestowania wielu zasad chrześcijańskich ważne jest określenie znaczenia spuścizny kanonicznej i jej aktualności w stosowaniu. Są dwa skrajne podejścia: stosowanie literalne kanonów lub całkowite odstępianie od ich stosowania. Ten temat analizuję w artykule pt. *Kwestia niezmienności spuścizny kanonicznej Kościoła w kontekście współczesnych wyzwań*, [w: „Studia Oecumenica” 16(2016) s. 453-466]. (załącznik 4., poz. II. A 1). W powyższym artykule ukazane zostało miejsce spuścizny kanonicznej w Tradycji Kościoła i jej relacja do nauki dogmatycznej i moralnej, a także kwestia jej aktualności i niezmienności.

Dwa kolejne artykuły (załącznik 4., poz. II. B 1 i 2) w języku polskim i białoruskim dotyczą pojmowania świętości i kanonizacji świętych. Publikacja w języku białoruskim pt. *Паняцце святасці і кананізацыя*, w: Дабраверны князь Канстанцін (Васілій) Астрожскі – славуты асветнік і абаронца праваслаўя, Брэст 2011, s. 91-97, jest białoruskojęzyczną wersją artykułu pt. *Pojęcie świętości a kanonizacja*, w: „Rocznik Prawosławnej Diecezji Wrocławsko-Szczecińskiej” 2011, Białystok 2012, s. 5-12. Prezentują one naukę Kościoła prawosławnego dotyczącą przeobstwienia natury ludzkiej, które dokonuje się w życiu człowieka według zasad ewangelicznych. Kanonizacja jest właściwie jedynie konstatacją faktu świętości danej osoby. Celem tych artykułów jest przybliżenie czytelnikom właściwego rozumienia procesu kanonizacyjnego.

Następną publikacją z tego cyklu tematycznego jest artykuł wydany w języku rosyjskim pt. *Вызовы современной эпохи и их характер*, w: *Жизнь во Христе: христианская нравственность, аскетическое предание Церкви и вызовы современной эпохи*, Синодальная библейско-богословская комиссия, Москва 2012, s. 159-169), (załącznik 4., poz. II. B 3). Tekst artykułu skupia uwagę czytelnika na specyfice procesów zachodzących we współczesnym świecie i charakterze obecnych wyzwań. Jest też mowa o wyzwaniach rodzących się w łonie Kościoła. Artykuł w oparciu o tradycję Kościoła proponuje też drogi wyjścia z kryzysu, w jakim znalazł się współczesny człowiek.

Współczesne wyzwania i kryzys duchowości dotyka różne środowiska. Kolejny artykuł pt. *O tożsamość szkoły*, w: „Rocznik Prawosławnej Diecezji Wrocławsko-Szczecińskiej” 2012, Białystok 2013, s. 17-21, (załącznik 4., poz. II. B 4), omawia kwestie związane ze współczesnym pojmowaniem tożsamości szkoły. Idea napisania artykułu pojawiła się podczas spotkań z dyrektorami Białostockich szkół. W artykule jest też mowa o znaczeniu wychowania w ramach określonego światopoglądu i właściwym pojmowaniu patriotyzmu.

Kolejnym wątkiem moich badań jest kwestia używanych obecnie w praktyce liturgicznej różnych kalendarzy. Problem obchodzenia tych samych świąt w różnych terminach, należy niewątpliwie do tematów z zakresu nauczania społecznego. Ten temat poruszam w artykułach pt. *Kalendarze używane w życiu liturgicznym Kościoła prawosławnego „Latopisy Akademii Supraskiej”*, vol. 4, *Kalendarz w życiu Cerkwi i wspólnoty*, pod redakcją: Marzanny Kuczyńskiej i Urszuli Pawluczuk, Białystok 2013, s. 59-68, oraz *Календари используемые в литургической жизни Православной Церкви: календарная реформа*, w: *Церковь богословие история*, Екатеринбург 2015, s. 220-231 (załącznik 4., poz. II. B 5 i 10). W artykułach oprócz omówienia kwestii *stricte* liturgicznych i historycznych jest też mowa o zjawiskach astronomicznych, które są podstawą do określania długości lat w różnych kalendarzach. Podana informacja ma stanowić pomoc dla czytelnika w wyliczeniu poszczególnych dni i świąt obchodzonych według kalendarzy: juliańskiego, gregoriańskiego i nowojuliańskiego.

Artykuł pt. *Kilka istotnych kwestii dotyczących ekumenizmu*. w: *O ekumenizmie w Roku Wiary*, pod redakcją ks. Przemysława Kantyki, Piotra Kopca, ks. Marcina Składanowskiego, Wydawnictwo KUL, Lublin 2013, s. 109-120, (załącznik 4., poz. II. B 8), opisuje teologiczne podstawy, które stanowią bazę w szukaniu jedności chrześcijan. Ten społeczny problem braku jedności wśród chrześcijan, nie może być zrozumiały i nie może

być przewyższony bez dokładnego zbadania pod kątem historii. W tekście artykułu jest więc mowa o ekumenizmie w historii i stereotypach, które przeszkadzają w działaniach na rzecz pojednania. Tematy ekumeniczne poruszam też w wielu przemówieniach i kazaniach, w tym także publikowanych. Niektóre z nich wymieniłem w dorobku popularyzatorskim (załącznik 4., poz. III. I).

Ostatni wskazany w załączniku artykuł pt. *Proces formułowania i doprecyzowania społecznej nauki w oficjalnych dokumentach Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego*, w Elpis, Czasopismo Teologiczne Katedry Teologii Prawosławnej Uniwersytetu w Białymstoku, tom 20, 2018, s. 9-15. (załącznik 4., poz. II. B 11) dotyczy formułowania nauki społecznej w Rosyjskim Kościele Prawosławnym. Rosyjski Kościół Prawosławny opracował najbardziej kompleksowo swoją pozycję w zagadnieniach nauki społecznej. Wydaje też na bieżąco dokumenty aktualizujące i doprecyzowujące stanowisko w wielu kwestiach współczesnych wyzwań moralnych. Celem artykułu było pokazanie procesu formułowania i stanu aktualnego nauczania, zawartego w oficjalnych dokumentach tego Kościoła.

6. Pozostały dorobek dydaktyczny i popularyzatorski

Oprócz wymienionych w niniejszym autoreferacie publikacji brałem udział w wielu konferencjach naukowych w kraju i za granicą, głosząc referaty (załącznik 4., poz. II, I 1-9). Ponadto, brałem aktywny udział w konferencjach międzynarodowych. Udział w tych konferencjach polegał na wygłaszaniu krótkich tematycznych przemówień wprowadzających, prowadzenia grup tematycznych, bądź uczestnictwa w dyskusjach (załącznik 4., poz. III, B 1-8).

Ponadto, byłem organizatorem wielu międzynarodowych i lokalnych konferencji na tematy dotyczące różnych dziedzin życia Kościoła (załącznik 4., poz. III, C 1-16). Jako biskup diecezjalny przewodniczyłem wielu inicjatywom spotkań o charakterze popularyzującym naukę. Prócz wymienionych z załączniku 4. konferencji corocznie uczestniczę też w organizacji i prowadzeniu konsultacji dla duchowieństwa Prawosławnej Diecezji Białostocko-Gdańskiej.

Do dorobku popularyzatorskiego włączam także swój udział w komitetach redakcyjnych czasopism naukowych: „Latopisy Akademii Supraskiej” – członek rady naukowej od 2010 roku oraz „Elpis, Czasopismo Teologiczne Katedry Teologii Prawosławnej

Uniwersytetu w Białymstoku” – w latach 2013-2014 recenzent współpracujący, a od 2015 roku redaktor tematyczny.

Należę do krajowych i międzynarodowych organizacji aktywnie popularyzujących wiedzę, organizujących konferencje i finansujących wydawnictwa naukowe. Od 2003 roku jestem przewodniczącym fundatorów *Fundacji Oikonomos* i przewodniczącym konwentu *Akademii Supraskiej*, aktywnie wspierających działalność na rzecz popularyzacji nauki. Jestem także członkiem *Międzynarodowej Komisji Bioetycznej* powołanej przez zwierzchników Prawosławnych Kościołów Autokefalicznych.

Prócz działalności badawczej i duszpasterskiej prowadzę także działalność dydaktyczną. Są to zajęcia z teologii moralnej, dogmatycznej i administracji kościelnej oraz fakultatywne w Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie (załącznik 4., poz. III, I 1-2). W ramach Katedry Teologii Prawosławnej Uniwersytetu w Białymstoku prowadziłem zajęcia na studiach podyplomowych w latach 2014-2017 z administracji kościelnej i teologii dogmatycznej. Większość prowadzonych zajęć wymagała napisania programów autorskich.

W ramach Wszechnicy Teologii Prawosławnej organizowanej przez Diecezję Białostocko-Gdańską, Katedrę Teologii Prawosławnej Uniwersytetu w Białymstoku i Zarząd Główny Bractwa Prawosławnego św.św. Cyryla i Metodego wygłosiłem odczyty w roku akademickim 2013/2014 pt. *Znaczenie Pisma Świętego i Tradycji Świętej*, a w kolejnej edycji 2015/2016 pt. *Żywość Tradycji chrześcijańskiej*.

Przez wiele lat, będąc opiekunem Bractwa Młodzieży Prawosławnej, przygotowywałem referaty i odczyty dotyczące współczesnych wyzwań i aktualnych tematów nurtujących współczesną młodzież. W ramach działalności innych bractw cerkiewnych wygłosiłem wiele referatów na tematy dotyczące interpretacji ciekawych i trudnych miejsc Pisma Świętego, pojmowania życia liturgicznego, patrystycznych wskazówek odnośnie do modlitwy, pojmowania teologumeny *apokatastazy* itp. Niestety, nadmiar obowiązków nie pozwolił mi przygotować powyższych wykładów w formie pisemnej do publikacji.

Do innych osiągnięć z zakresu popularyzacji nauki teologicznej zaliczam bardzo wiele wygłoszonych przemówień, w których zaprezentowane zostało stanowisko Kościoła prawosławnego w odniesieniu do różnych problemów współczesnego świata. W moim dorobku popularyzatorskim są: wygłoszone orędzia, homilie i kazania, krótkie artykuły; niektóre z nich zostały opublikowane w periodykach (załącznik 4., poz. III, I). Do tego typu osiągnięć zaliczam także roczny cykl komentarzy do niedzielnych perykop Ewangelii, wyemitowany w Radiu Orthodoxy.

W Radiu Orthodoxy, TVP Białystok i Radiu Białystok wyemitowano także programy z moim udziałem, dotyczące współczesnych problemów i wyzwań moralnych. Wszystkie te tematy związane są z obszarem moich badań.

W ramach działań na rzecz pojednania chrześcijan wygłosiłem wiele przemówień i homilii w różnych placówkach i świątyniach prezentując pozycję Kościoła prawosławnego na kwestie ekumeniczne.

Uczestniczyłem też w różnego rodzaju sympozjach i spotkaniach z dyrektorami szkół, organizowanych przez Departament Edukacji Urzędu Miejskiego w Białymstoku przedstawiając chrześcijańską pozycję, opartą na nauczaniu Kościoła, dotyczącą wychowania i kształcenia dzieci i młodzieży. Podobny charakter miały wystąpienia i dyskusje w ramach Wydziału Katechetycznego Prawosławnej Diecezji Białostocko- Gdańskiej podczas spotkań z metodykami, wizytatorami i katechetami. Dotyczyły one kwestii współczesnych problemów moralnych, a także zagadnień dydaktycznych związanych z nauczaniem religii.

Ponadto sprawowałem opiekę naukową nad studentami. Byłem promotorem sześciu prac magisterskich (załącznik 4., poz. III, J 1). Od 1998 do 2017 roku sprawowałem opiekę z ramienia Soboru Biskupów PAKP nad młodzieżą zrzeszoną w Bractwie Młodzieży Prawosławnej w Polsce.

W 2014 roku zostałem włączony decyzją Soboru Biskupów PAKP do zespołu pracującego nad tłumaczeniem i przygotowaniem do druku polskiej edycji *Euchologionu*. Powyższe wydanie ukazało się w trzech tomach w 2016 roku.

Byłem recenzentem trzech monografii: Ławreszuk M., *Sakrament małżeństwa. Liturgiczna symbolika i znaczenie sakramentu małżeństwa w Kościele prawosławnym*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2014, ISBN 978-83-60311-23-3, Stawecka K., *Ikona Matki Bożej „Krzew Gorejący”*, Białystok 2015, ISBN 978-83-943225-0-2. oraz: Piotr Chomik, ks. Roman Andrzej Płoński, ks. Marek Ławreszuk, *Sobór Zmartwychwstania Pańskiego w Białymstoku*, Wydawca: Fundacja Vidovdan, Białystok 2018, ISBN 978-83-951293-0-8.

Do działalności na rzecz popularyzacji nauki zaliczam także udział w przygotowaniu publikacji i albumów dotyczących historii świątyń, a także opatrzenie ich wstępem (załącznik 4., poz. III, Q 1-4).

Aktualnie uczestniczę, jako wykonawca merytoryczny, w granie Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki (nr 0083/NPRH5/H11/84/2017) finansowanym przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego pod nazwą „Słownik polskiej terminologii

prawosławnej” (załącznik 4., poz. II, G1). Realizowany projekt jest kontynuacją badań rozpoczętych wspólną publikacją: Kostiuczuk J., Tofiluk J., Ławreszuk M., Misijuk W., Charkiewicz J., (2016) *Specyfika polskiej terminologii prawosławnej. Koncepcja normatywizacji pisowni*, Białystok 2016. ss. 139. (ISBN 978-83-7431-493-0), (załącznik 4., poz. II. C 1). Celem tego projektu jest opracowanie zasad tworzenia polskojęzycznej terminologii używanej w życiu Kościoła prawosławnego, pochodzącej głównie z języka greckiego i cerkiewnosłowiańskiego. Opierając się na tych zasadach ma powstać słownik polskich odpowiedników terminów. Ma to pomóc w ujednoczeniu używanej dotychczas różnej terminologii dotyczącej tych samych pojęć.

W celu popularyzacji nauki podejmowałem wiele inicjatyw, które przyczyniły się do rozwoju działalności naukowo-badawczej i kulturowej. Do tego typu inicjatyw zaliczam działania związane z powołaniem Fundacji Oikonomos. Byłem jej założycielem i pierwszym fundatorem. Od początku jej działalności pełnię funkcję przewodniczącego fundatorów. Fundacja podejmuje wiele działań na rzecz promocji i popularyzacji nauki, edukacji i kultury. Przez wiele lat swojej działalności Fundacja Oikonomos przygotowała i zrealizowała wiele różnych projektów (m.in. warsztaty pisania ikon, warsztaty dziennikarskie, warsztaty śpiewu, cykliczny projekt „Inwentaryzacja i digitalizacja zabytkowych cerkwi Podlasia” czy „Zrównoważony rozwój Podlasia”).

Byłem też jednym z inicjatorów stworzenia ośrodka szkoleniowo-oświatowego pod nazwą Akademia Supraska. Powyższe centrum konferencyjne, będące jednostką organizacyjną Fundacji Oikonomos, zostało ulokowane w zrewaloryzowanych budynkach kompleksu Męskiego Klasztoru Zwiastowania Najświętszej Marii Panny w Supraślu. Od momentu powstania (2007 r.) jestem przewodniczącym Konwentu Akademii Supraskiej, organu wytyczającego główne kierunki działalności akademii.

Współpracuję również z różnymi środowiskami w regionie, aktywnie uczestnicząc w ich inicjatywach na rzecz popularyzacji wiedzy. Za współpracę ze środowiskami kombatanckimi i sybiraków zostałem odznaczony medalami „Pro Memoria” i „Pro Patria”. Za swoją działalność duszpasterską zostałem też odznaczony orderami Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego.

W 2015 roku na wniosek Rektora Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie za działalność badawczą, dydaktyczną i wychowawczą zostałem odznaczony przez Prezydenta RP „Złotym Krzyżem Zasługi”.

abp dr Jakub Kostiuczuk

ZAŁĄCZNIK 2: Autoreferat ks. abp. Jakuba Kostiuczuka
w postępowaniu habilitacyjnym w dziedzinie: nauki teologiczne